

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ВПРАВ ТА ЗАВДАНЬ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Стеченко Т.О.

Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка

Проблема формування у майбутніх філологів професійно орієнтованої англомовної граматичної компетенції (ПОАГК) в усному мовленні (УМ) є на сьогодні однією з найактуальніших. Вагомість та значущість цієї проблеми пов'язана, насамперед, із соціальним замовленням суспільства, оскільки існує потреба у фахівцях, здатних здійснювати міжкультурне спілкування на належному рівні та спроможних навчити цього інших. Об'єктивно зумовлена необхідність формування ПОАГК в УМ майбутніх учителів на сучасному етапі розвитку вищої освіти знайшла своє відображення у вимогах Програми з англійської мови для I-V курсів університетів / інститутів (Програма... 2001).

Питанню організації професійно орієнтованих занять з іноземної мови (ІМ) присвячені роботи багатьох методистів, які по-різному тлумачать і розуміють професійну спрямованість занять. Так, О.О.Смирнова (2001) розглядає проблему професійної підготовки майбутніх учителів через призму формування соціокультурної компетенції. І.В.Самойлюкевич (1990) зосереджує увагу на навчанні студентів професійно орієнтованого говоріння. Ю.В.Головач (1997), вказуючи на необхідність професійного навчання, розглядає професіоналізацію під кутом зору формування фонетичної компетенції. У свою чергу, О.В.Пінська (2001) професіоналізацію занять з ІМ пов'язує з навчанням майбутніх учителів здійснювати професійно спрямовану письмову комунікацію.

Проведений нами аналіз вищезгаданих наукових праць свідчить про те, що здійснені дослідження не вичерпують усіх аспектів проблеми формування професійної компетенції, зокрема не розглянутим залишається питання формування ПОАГК в УМ. Досягнення належного рівня вказаної компетенції є можливим завдяки розробці системи вправ і завдань та впровадження її у навчально-виховний процес. Запропонована нами система вправ та завдань є науково обґрунтованою, але про її ефективність можна стверджувати у разі експериментальної перевірки, саме тому розгляд проведеного нами експериментального навчання і є *завданням* цієї статті.

При підготовці, організації й проведенні методичного експерименту ми керувалися вимогами і науково обґрунтованими теоретичними положеннями, які розроблені у низці досліджень (Гончаренко 1995; Гурвич 1980; Загвязинский, Атаханов 2001; Фіцула 2001; Шейко, Кушнарєнко 2002; Штульман 1971, 1976, 1980 та ін.).

Спираючись на структуру та зміст ПОАГК, виходячи з психологічних, соціально-психологічних, дидактичних та методичних передумов формування зазначеної компетенції висуваємо таку *гіпотезу* експерименту. У процесі формування ПОАГК в УМ майбутніх учителів можливим є досягнення високого рівня сформованості навичок уживання граматичних структур в УМ, соціокультурних навичок і вмінь та методичних умінь за таких умов: 1) використання евристичних бесід при поясненні граматичного матеріалу, 3) використання розробленої системи вправ і завдань з комунікативною та професійною спрямованістю, а також із залученням соціокультурної інформації.

На етапі підготовки експерименту була визначена його мета та завдання, які, за вказівкою Е.А.Штульмана, диктуються умовами гіпотези і впливають з неї (Штульман 1971:23). Так, *основною метою* експерименту є перевірка істинності гіпотези в природних умовах. Ця мета конкретизується низкою завдань: 1) встановити доцільність ранньої професіоналізації практичних занять з ІМ та перевірити ефективність повторювального етапу запропонованої

методики; 2) в'яснити, який спосіб презентації нового граматичного матеріалу є більш ефективним, підтвердити доцільність ранньої професіоналізації практичних занять з ІМ та перевірити ефективність розробленої системи вправ та завдань для формування у майбутніх учителів ПОАГК в УМ; 3) перевірити ефективність узагальнюючого етапу методики формування ПОАГК в УМ.

Експериментальне дослідження відповідно до класифікації П.Б.Гурвича є базовим, природним, вертикально-горизонтальним, відкритим методичним експериментом (Гурвич 1980:26-36). Його *вертикальний* характер давав нагоду зробити висновок про ефективність розробленої системи вправ та завдань для формування у майбутніх філологів ПОАГК. *Горизонтальний* характер експерименту полягав у порівнянні способів пояснення граматичного матеріалу (за допомогою евристичних бесід та за допомогою правил). *Неварійовані умови* експерименту становили: 1) студенти експериментальних груп приблизно з однаковим рівнем підготовки; 2) однакова кількість годин для формування ПОАГК; 3) однаковий обсяг навчального матеріалу для студентів обох груп.

Варійованою умовою експерименту був різний підхід при поясненні граматичного матеріалу.

Учасниками методичного експерименту, який проводився у другому семестрі 2001-2002 навчального року, першому семестрі 2002-2003 навчального року та першому семестрі 2003-2004 навчального року, були студенти I-III курсів Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка. Вибірка була гніздовою (серійною), оскільки за одиницю відбору бралася студентська група (Шейко, Кушнарєнко 2002:99). В експериментальній групі 1 (ЕГ- 1) було 16 студентів, в експериментальній групі 2 (ЕГ- 2) – 15 учасників.

Проведений нами методичний експеримент мав свою структуру, яка представлена в табл. 1.

Таблиця 1

Структура методичного експерименту

№	Етапи експерименту	Час проведення	Кількість аудиторних годин на кожну групу	Кількість груп	Завдання етапів
1.	Передекспериментальний зріз	12.04.02-13.04.02	2 години	2	1) визначити початковий рівень сформованості ПОАГК в УМ
2.	Перша серія експериментального навчання	16.04.02-20.04.02	6 годин	2	1) встановити доцільність ранньої професіоналізації практичних занять з ІМ; 2) перевірити ефективність повторювального етапу запропонованої методики
3.	Перший поточний зріз	22.04.02	2 години	2	Визначити рівень сформованості ПОАГК в УМ
4.	Друга серія експериментального навчання	2.09.02-25.12.02	60 годин	2	1) в'яснити, який спосіб презентації нового граматичного матеріалу є більш ефективним; 2) підтвердити доцільність ранньої професіоналізації практичних занять з ІМ;

4.					3) перевірити ефективність розробленої системи вправ та завдань для формування ПОАГК в УМ
5.	Другий поточний зріз	26.12.02 27.12.02	4 години	2	Визначити рівень сформованості ПОАГК в УМ
6.	Третя серія експериментального навчання	15.09.03- 24.09.03	6 годин	2	1) перевірити ефективність узагальнюючого етапу методики формування ПОАГК в УМ
7.	Післяекспериментальний зріз	11.09.03 12.09.03	4 години	2	Визначити підсумковий рівень сформованості ПОАГК в УМ

Розглянемо визначені етапи докладніше.

Передекспериментальний зріз проводився в двох групах студентів першого курсу. При проведенні передекспериментального зрізу ми виходили з того положення, що завдання зрізів мають бути адекватними їхнім завданням та охоплювати всі необхідні для майбутнього експерименту аспекти (Гурвич 1980:58). Саме тому до зрізу входили завдання для перевірки таких елементів:

1) граматичних знань: студенти виконували письмовий тест, який передбачав перевірку їхніх граматичних знань;

2) граматичних навичок аудіювання: студенти прослуховували двічі автентичний текст, тривалість звучання якого, відповідно до вимог Програми, становила не більше двох хвилин (Програма 2001:57). Зважаючи на те, що це завдання має перевірити граматичні навички аудіювання, то автентичний текст містив умовні речення трьох типів. Після прослуховування студенти виконували 2 тестових завдання;

3) уміння діалогічного / монологічного мовлення з використанням умовних речень та наявних соціокультурних знань: студенти склали діалоги / монологи відповідно до запропонованої ситуації, які фіксувались на магнітній плівці.

Аналіз результатів **передекспериментального зрізу** рівня сформованості ПОАГК в УМ виявив таке.

1. При перевірці *рівня граматичних знань* середній коефіцієнт навченості в ЕГ-1 становить 0,53, в ЕГ-2 – 0,54.

2. Середній коефіцієнт навченості при перевірці *граматичних навичок аудіювання* в ЕГ-1 становить 0,55, в ЕГ-2 – 0,61.

3. Середній коефіцієнт навченості у діалогічному мовленні (ДМ) з використанням умовних речень в ЕГ-1 становить 0,51, в ЕГ-2 – 0,55, у монологічному мовленні (МН) – в ЕГ-1 – 0,54, в ЕГ-2 – 0,58. Висловлювання більшості студентів є комунікативно недостатніми. Середній коефіцієнт навченості за критерієм “комунікативна достатність” ДМ в ЕГ-1 – 0,35, в ЕГ-2 – 0,53; “комунікативна достатність” ММ в ЕГ-1 – 0,48, в ЕГ-2 – 0,53. Достатніми виявилися показники рівня за критерієм “правильність мовлення”. Так, середній коефіцієнт навченості за критерієм “правильність ДМ” у студентів ЕГ-1 становить 0,73, в ЕГ-2 – 0,76, а “правильність ММ” у студентів ЕГ-1 – 0,75, ЕГ-2 – 0,78. Значні труднощі виникали у студентів при вживанні умовних речень, оскільки у переважній більшості студентів ДМ, ММ характеризується незначною кількістю доречно вжитих висловлювань, що містять умовні речення. Середній коефіцієнт навченості за критерієм “доречність вживання умовних речень” в ДМ у студентів ЕГ-1 становить 0,08, а в ЕГ-2 – 0,12, а в ММ за цим критерієм коефіцієнт навченості у студентів ЕГ-1 становить 0,16, в ЕГ-2 – 0,19. За критерієм “соціокультурна змістовність висловлювання” ДМ та ММ студентів експериментальних груп характеризується відсутністю соціокультурної інформації.

Позитивним моментом УМ студентів виявився коефіцієнт навченості за критерієм “темпом мовлення”. Мовлення студентів обох експериментальних груп характеризується доволі високим темпом, відсутністю значної кількості недоречних пауз, повторів. За цим критерієм середній коефіцієнт навченості ДМ в ЕГ-1, ЕГ-2 становить 0,78, а ММ – в ЕГ-1 – 0,76, в ЕГ-2 – 0,82. Що стосується такого критерію, як “голосність ДМ”, то студенти обох експериментальних груп мають досить високі результати. Так, при оцінюванні ДМ за цим критерієм в ЕГ-1 середній коефіцієнт навченості становить 0,94, а в ЕГ-2 – 0,98.

Що стосується методичних умінь, то студенти виявилися неспроможними виконати запропоновані завдання. В ході бесіди зі студентами виявилось, що вони володіють граматичним матеріалом, знають, яку граматичну форму і коли вжити, проте сформулювати завдання до вправи, розробити власну граматичну вправу, скласти схему, таблицю, яка відображає будову граматичної структури, пояснити граматичний матеріал вони не вміють, оскільки цим ніколи не займалися.

Таким чином, проведення передекспериментального зрізу, бесід зі студентами експериментальних груп, аналіз та інтерпретація отриманих результатів дозволяють нам установити вихідний рівень сформованості у майбутніх учителів ПОАГК в УМ, визначити труднощі, які виникають у студентів при формуванні вказаної компетенції, та підтвердити необхідність застосування спеціально розробленої системи вправ та завдань для досягнення задовільного рівня сформованості ПОАГК в УМ. Усе це було взято до уваги експериментатором при складанні програми на період власне експериментального навчання.

Перша серія експериментального навчання проводилась у природних умовах. Під час першого етапу експериментального навчання студентам пропонувалося виконати ряд вправ для вдосконалення граматичних навичок УМ. Складання власних діалогів, монологів майже не викликало труднощів у студентів, адже такі завдання не були для них новими. Проте доволі складними для майбутніх учителів виявилися завдання для формування методичних умінь. Саме тому при виконанні методичних завдань студентам пропонувалося використовувати пам’ятки, а викладачам необхідно було надавати студентам елементарних знань з методики та чітко пояснювати алгоритм виконання завдань. Проведення першої серії експериментального навчання дало змогу встановити доцільність ранньої професіоналізації практичних занять, перевірити ефективність повторювального етапу запропонованої методики, що і було завданням цього етапу.

Перший поточний зріз мав на меті визначити рівень сформованості ПОАГК в УМ та перевірити доцільність проведення першої серії експериментального навчання. При проведенні першого поточного зрізу ми виходили з положення, що кожний етап експерименту має перевіряти обмежене коло питань (Штульман 1971:17).

Аналіз результатів *першого поточного зрізу* виявив ось що.

1. Досить високими виявилися показники за критеріями “правильність мовлення”, “темпом мовлення” та “голосність мовлення”. Так, середній коефіцієнт навченості за критерієм “правильність ДМ” в ЕГ-1 – 0,79, ЕГ-2 – 0,80; “правильність ММ” в ЕГ-1 – 0,81, ЕГ-2 – 0,85. У значній кількості студентів ДМ, ММ є майже комунікативно достатнім. Невисокими виявилися показники при оцінюванні УМ студентів за критерієм “доречність вживання умовних речень”. Так, при оцінюванні ДМ за цим критерієм середній коефіцієнт навченості в ЕГ-1, ЕГ-2 становить – 0,33, а при оцінюванні ММ середній коефіцієнт навченості в ЕГ-1 – 0,39, в ЕГ-2 – 0,41. Щодо соціокультурної змістовності ДМ, то середній коефіцієнт навченості в ЕГ-1 становить 0,28, ЕГ-2 – 0,38, а середній коефіцієнт навченості за критерієм “соціокультурна змістовність ММ” в ЕГ-1 – 0,28, ЕГ-2 – 0,40.

2. Кількісний та якісний аналіз першого поточного зрізу рівня сформованості методичних умінь показав, що середній коефіцієнт навченості за всіма критеріями при оцінюванні методичних умінь в ЕГ-1 становить 0,38, а в ЕГ-2 – 0,37, що не є достатнім.

Результати першого поточного зрізу рівня сформованості граматичних навичок уживання умовних речень в УМ, рівня сформованості методичних умінь не досягли задовільного коефіцієнту навченості 0,7. Проте, якщо порівняти результати передекспериментального та першого поточного зрізів, то можна вказати на певний прогрес.

При порівнянні результатів передекспериментального та першого поточного зрізів приріст при оцінюванні навичок уживання умовних речень у ДМ за всіма критеріями в ЕГ-1, ЕГ-2 становить 0,11, у ММ в ЕГ-1 – 0, 11, в ЕГ-2 – 0,12. Найбільший приріст спостерігається при оцінюванні УМ за такими критеріями: “доречність вживання умовних речень”, “соціокультурна змістовність”. УМ змінилося на краще за такими критеріями, як “комунікативна достатність”, “правильність мовлення”. Отже, отримані результати свідчать про ефективність повторювального етапу запропонованої методики. Крім того, якщо брати до уваги той факт, що тривалість першої серії експериментального навчання 6 годин аудиторних занять, то такий приріст є вагомим.

Наступний етап експериментального дослідження – *друга серія експериментального навчання* – проводився в природних умовах. Щоб зробити експериментальне навчання переконливішим, ми використали так званий спосіб “підсилення протилежної сторони” (Гурвич 1980:65-66), який полягав у тому, що у студентів ЕГ-1, які мали нижчі показники, пояснення нового матеріалу відбувалося за допомогою евристичних бесід, а в ЕГ-2 – за допомогою правил. Інші ж умови експериментального навчання були неварійованими.

При виконанні групи вправ, спрямованої на формування й удосконалення граматичних навичок уживання умовного способу (УС) в УМ та соціокультурних навичок і вмінь, складним виявилось для студентів розуміння суті граматичної категорії УС, яка не збігається з аналогічним явищем в українській мові. Саме тому пояснення нового граматичного матеріалу, як за допомогою евристичних бесід, так і за допомогою правил, вимагало від викладача порівняння та співвіднесення граматичних явищ УС в українській та англійській мовах. Що стосується виконання студентами завдань, спрямованих на формування й розвиток методичних умінь, то на перших заняттях другої серії експериментального навчання їх виконання викликало у студентів певні труднощі. Саме тому студентам пропонувалось використання пам’яток, а викладач мав повідомляти елементарні знання з методики та чітко давати інструкції щодо виконання методичних завдань. Як показала друга серія експериментального навчання, після виконання студентами завдань для формування й розвитку методичних умінь, рівень мовної та мовленнєвої підготовки студентів підвищився, оскільки студенти оволодівали граматичним матеріалом не лише “для себе”, а й “для інших”, що вимагало більших зусиль. Таким чином, проведення другої серії експериментального навчання дозволило нам вияснити, який спосіб презентації нового граматичного матеріалу є більш ефективним, підтвердити доцільність ранньої професіоналізації практичних занять з ІМ, перевірити ефективність розробленої системи вправ та завдань для формування у майбутніх учителів ПОАГК в УМ, що й було завданням цього етапу експериментального дослідження.

Наступний етап – *другий поточний зріз*, завданням якого є визначити рівень сформованості ПОАГК в УМ студентів експериментальних груп. Тривалість цього етапу – 4 години академічних занять.

При проведенні другого поточного зрізу ми виходили з того положення, що завдання до зрізів мають бути посилюючими для даного контингенту випробуваних, тобто матеріал для зрізів має відбиратися на основі вивченого матеріалу, але в інших посиданнях, та характер зрізів має поступово ускладнюватися (Штульман 1971:67).

До другого поточного зрізу входили завдання для перевірки таких компонентів ПОАГК:

1) граматичних навичок уживання УС в УМ та соціокультурних умінь: студенти склали діалоги, монологи відповідно до запропонованої ситуації, які фіксувались на магнітній плівці;

2) вміння пояснювати граматичний матеріал за допомогою правила / правила-інструкції: виконання цього завдання фіксувалося на плівці;

3) вміння складати схеми, таблиці, що відображають структуру УС: це завдання виконувалося письмово;

4) вміння формулювати завдання до вправ: виконання цього завдання передбачало перегляд запропонованої вправи та формулювання завдання до неї у письмовій формі;

5) вміння розробляти вправи: студентам пропонувалося скласти власну вправу у письмовій формі.

Результати другого поточного зрізу показали ось що.

1. Перевірка граматичних навичок уживання УС в УМ та соціокультурних умінь свідчить про задовільний рівень їх сформованості. Досить високими виявилися результати за критерієм “комунікативна достатність”. Значна кількість студентів експериментальних груп отримала за цим критерієм максимальну кількість балів у ДМ (ЕГ-1 – 11 студентів, ЕГ-2 – 4 студента) та у ММ (ЕГ-1 – 15 студентів, ЕГ-2 – 13 студентів). Діалогічне та монологічне мовлення студентів експериментальних груп характеризується правильністю. Задовільними виявилися показники за критерієм “доречність вживання висловлювань, які містять УС”. Так, коефіцієнт навченості за цим критерієм у ДМ в ЕГ-1 – 0,76, в ЕГ-2 – 0,71 та у ММ у студентів ЕГ-1 – 0,78, в ЕГ-2 – 0,71. Що стосується критерію “соціокультурна змістовність висловлювання”, то при оцінюванні ДМ середній коефіцієнт навченості студентів ЕГ-1 за цим критерієм становить 0,83, в ЕГ-2 – 0,6, а при оцінюванні ММ середній коефіцієнт навченості у студентів ЕГ-1, в ЕГ-2 – 0,9. Позитивним моментом УМ студентів виявився коефіцієнт навченості за критерієм “темп мовлення”, “голосність мовлення”. Мовлення студентів обох експериментальних груп характеризується доволі високим темпом, відсутністю значної кількості недоречних пауз, повторів.

2. Кількісний та якісний аналіз другого поточного зрізу рівня сформованості методичних умінь показав, що:

– студенти експериментальних груп продемонстрували високий рівень сформованості вміння пояснювати граматичний матеріал за допомогою правила (середній коефіцієнт навченості в ЕГ-1 становить 0,9, в ЕГ-2 – 0,84), за допомогою правила-інструкції (середній коефіцієнт навченості в ЕГ-1 – 0,83, в ЕГ-2 – 0,81). Пояснення граматичного матеріалу за допомогою правила, правила-інструкції характеризується доступністю, логічністю, граматичною правильністю та голосністю мовлення;

– студенти експериментальних груп продемонстрували задовільний рівень сформованості вміння будувати схеми, таблиці, які відображають структуру УС. Так, середній коефіцієнт навченості за критерієм “правильність побудови схем, таблиць” в ЕГ-1 – 0,72, в ЕГ-2 – 0,7;

– всі студенти експериментальних груп змогли сформулювати завдання до запропонованих вправ, проте показники за критеріями “комунікативна достатність завдання до вправи” та “вмотивованість завдання до вправи” у деяких студентів мають недостатні ознаки. Середній коефіцієнт навченості при формулюванні завдання до вправ в ЕГ-1 становить 0,68, в ЕГ-2 – 0,74;

– всі студенти експериментальних груп продемонстрували вміння розробляти власні граматичні вправи. Середній коефіцієнт навченості за всіма критеріями при оцінюванні вміння розробляти власні вправи в ЕГ-1 становить 0,71, в ЕГ-2 – 0,65.

Отже, проведений аналіз результатів другого поточного зрізу рівня сформованості методичних умінь указує на задовільний рівень підготовки студентів, адже середній коефіцієнт навченості при оцінюванні професійно орієнтованих умінь за всіма критеріями в ЕГ-1 становить 0,79, в ЕГ-2 – 0,76. Проте під час третьої серії експериментального навчання варто звернути увагу на розвиток таких умінь студентів, як уміння формулювати завдання, розробляти граматичні вправи.

Щоб простежити динаміку розвитку граматичних навичок уживання УС в УМ студентів, соціокультурних вмінь та методичних умінь, порівняємо результати першого та другого поточних зрізів. Так, при оцінюванні УМ найбільший приріст спостерігається за критеріями: “доречність вживання умовних речень”, “соціокультурна змістовність”. Крім того, УМ змінилося на краще за такими критеріями, як “комунікативна достатність”, “темповість”. За всіма критеріями при оцінюванні граматичних навичок уживання УС в ДМ та соціокультурних умінь приріст в ЕГ-1 становить 0,23, в ЕГ-2 – 0,14, у ММ приріст в ЕГ-1 – 0,22, в ЕГ-2 – 0,14.

В цілому приріст є вагомим та більшим у студентів ЕГ-1, де презентація нового граматичного матеріалу відбувалася за допомогою евристичних бесід. Отримані результати свідчать про ефективність основного етапу запропонованої методики, адже коефіцієнт навченості досягає і перевищує 0,7.

Перейдемо до розгляду методичних умінь. Так, за результатами першого поточного зрізу середній коефіцієнт навченості при оцінюванні вмінь складати схеми, таблиці, які відображають структуру умовних речень, становить в ЕГ-1 – 0,56, в ЕГ-2 – 0,5, а в другому поточному зрізі в ЕГ-1 – 0,72, в ЕГ-2 – 0,7, тобто приріст в ЕГ-1 становить 0,16 (в 1,3 рази), в ЕГ-2 – 0,2 (в 1,4 рази). Що стосується вмінь студентів формулювати завдання до вправ, то за результатами першого поточного зрізу середній коефіцієнт навченості в ЕГ-1 становить 0,38, в ЕГ-2 – 0,4, а за результатами другого поточного зрізу середній коефіцієнт навченості в ЕГ-1 становить 0,68, в ЕГ-2 – 0,74, тобто приріст в ЕГ-1 – 0,3 (в 1,8 рази), в ЕГ-2 – 0,34 (в 1,9 рази). В нашому експериментальному дослідженні матеріали для другого поточного зрізу відбиралися на основі того, що студенти вивчали під час другої серії експериментального навчання та характер завдань зрізів ускладнювався. Саме тому при перевірці рівня сформованості методичних умінь студентів експериментальних груп у другому поточному зрізі нами оцінювалися такі вміння, як вміння пояснювати граматичний матеріал за допомогою правила / правила-інструкції; вміння розробляти вправи, оцінювання яких не мало місця у першому поточному зрізі. Ми вважаємо, що формування зазначених умінь є певним досягненням та приростом, показники якого, на жаль, не можна порівняти з попереднім зрізом.

Таким чином, аналіз показників рівня сформованості методичних умінь під час проведення другого поточного зрізу, порівняння з результатами першого поточного зрізу підтверджують доцільність ранньої професіоналізації практичних занять з ІМ, адже загальні показники є значно вищими. Крім того, отримані результати вказують на ефективність розробленої системи вправ та завдань для формування ПОАГК в УМ майбутніх учителів.

Наступний етап експериментального дослідження – *третьої серії експериментального навчання* проводилася в природних умовах. Навчальний процес було організовано відповідно до вимог Програми з англійської мови для інститутів/університетів (п'ятирічний курс навчання). Час проведення третьої серії експериментального навчання – вересень 2003 року, який був вибраний не випадково, адже для того, щоб досягти “чистоти” експериментального навчання, студенти експериментальних груп не мали ознайомитися з курсом методики викладання ІМ, крім того, значна перерва могла, на нашу думку, негативно вплинути на навички і вміння студентів, які ще не були повністю автоматизованими.

Під час проведення третьої серії експериментального навчання студенти самостійно повторювали той граматичний матеріал, який вони вивчали на другому курсі, а на аудиторних заняттях їм пропонувалося виконати вправи, спрямовані на розвиток умінь ДМ, ММ з використанням УС. Слід зазначити, що діалоги й монологи, складені студентами, характеризувалися змістовністю, соціокультурною спрямованістю, правильністю мовлення, наявністю доречно вжитих висловлювань, які містили УС.

Що стосується методичних умінь, то студенти мали слухну нагоду оцінювати УМ своїх одногрупників з точки зору функціонування в ньому граматичних навичок та локалізувати граматичні помилки в УМ. Крім того, студенти розробляли серії вправ для навчання вживання граматичних структур в УМ.

Таким чином, проведення третьої серії експериментального навчання дозволило нам перевірити ефективність узагальнюючого етапу методики формування ПОАГК в УМ, що й було завданням цього етапу.

Наступний етап експериментального дослідження – *післяекспериментальний зріз*, завданням якого було визначити підсумковий рівень набутих студентами граматичних та соціокультурних знань, рівень сформованості граматичних навичок аудіювання, граматичних навичок уживання УС в УМ, соціокультурних умінь, а також методичних умінь майбутніх учителів. Післяекспериментальний зріз проходив у два етапи, протягом двох днів відповідно, тривалість кожного етапу не перевищувала дві академічні години. Всі студенти перебували в однакових умовах.

До першої частини зрізу входили завдання для перевірки таких елементів:

- 1) граматичних знань: учасники експерименту виконували письмовий тест;
- 2) соціокультурних знань: студенти виконували письмовий тест;
- 3) граматичних навичок аудіювання: студенти прослуховували двічі автентичний текст, тривалість звучання якого відповідно до вимог Програми становила не більше трьох хвилин (Програма... 2001:88). Зважаючи на те, що це завдання мало на меті перевірити граматичні навички аудіювання, автентичний текст містив речення з УС. Після прослуховування студенти виконували 2 тестових завдання;
- 4) вміння діалогічного та монологічного мовлення з використанням УС: учасники експерименту склали діалоги, монологи відповідно до запропонованої ситуації, які фіксувались на магнітній плівці;

5) вміння локалізувати граматичні помилки в УМ: після прослуховування діалогів, монологів своїх одногрупників учасники експерименту фіксували на бланку граматичні помилки.

До другої частини зрізу входили завдання для перевірки таких елементів:

- 1) вміння виправляти граматичні помилки: учасники експерименту читали 10 речень, які містили граматичні помилки, та виправляли їх;
- 2) вміння пояснювати граматичний матеріал: виконання цього завдання фіксувалося на плівці;
- 3) вміння складати схеми, таблиці, які відображають структуру УС: студенти виконували це завдання у письмовій формі;
- 4) вміння формулювати завдання до вправ: виконання цього завдання передбачало перегляд запропонованої вправи та формулювання завдання до нього у письмовій формі;
- 5) вміння розробляти серію вправ: студенти розробляли серію вправ до однієї із граматичних тем. Зважаючи на те, що виконання такого завдання вимагає значної кількості часу та творчого підходу, студенти виконали його вдома у письмовій формі.

Проаналізуємо отримані результати.

1. При перевірці рівня набутих студентами *граматичних знань* середній коефіцієнт навченості в ЕГ-1 становить 0,9, ЕГ-2 – 0,83.

2. До післяекспериментального зрізу ми включили тест для перевірки соціокультурних знань студентів, які вони набували під час виконання граматичних вправ. Результати тестів свідчать про високий рівень соціокультурної обізнаності, адже середній коефіцієнт навченості в ЕГ-1 – 0,93, ЕГ-2 – 0,86.

3. Тестування рівня сформованості *граматичних навичок* аудіювання продемонструвало доволі високий рівень сформованості навичок, адже середній коефіцієнт навченості в ЕГ-1 – 0,9, в ЕГ-2 – 0,81.

4. Середній коефіцієнт навченості свідчить про задовільний рівень сформованості граматичних навичок уживання УС в УМ. Високими виявилися результати за критерієм “комунікативна достатність”. Всі студенти експериментальних груп отримали максимальну кількість балів за критерієм “комунікативна достатність ММ”. Усне мовлення студентів експериментальних груп характеризується правильністю. За критерієм “правильність ДМ” середній коефіцієнт навченості в ЕГ-1 становить 0,93, в ЕГ-2 – 0,86, а за критерієм “правильність ММ” середній коефіцієнт навченості в ЕГ-1 – 0,93, в ЕГ-2 – 0,85.

Високими виявилися показники за критерієм “доречність вживання висловлювань, які містять УС”. Так, при оцінюванні ДМ середній коефіцієнт навченості за цим критерієм у студентів ЕГ-1 становить 0,89, в ЕГ-2 – 0,79, а при оцінюванні ММ середній коефіцієнт навченості у студентів ЕГ-1 – 0,94, в ЕГ-2 – 0,84. Варто відмітити, що всі висловлювання, які містили УС, були комунікативно значущими одиницями та надавали мовленню емоційну забарвленість.

Що стосується критерію “соціокультурна змістовність висловлювання”, то при оцінюванні ДМ середній коефіцієнт навченості у студентів ЕГ-1 становить 0,95, в ЕГ-2 – 0,83, а при оцінюванні ММ середній коефіцієнт навченості у студентів ЕГ-1 – 0,95, в ЕГ-2 – 0,93. У своїх діалогах, монологів студенти обох експериментальних груп ділилися культурознавчою інформацією не лише країн, мову яких вони вивчають, але й відомостями про Україну, порівнювали факти культури Британії, США, України.

Позитивним моментом УМ студентів виявився коефіцієнт навченості за критерієм “темп мовлення”. За цим критерієм при оцінюванні ДМ середній коефіцієнт навченості в ЕГ-1, ЕГ-2 становить 0,86, а при оцінюванні ММ – в ЕГ-1 – 0,92, в ЕГ-2 – 0,84. Що стосується критерію “голосність мовлення”, то середній коефіцієнт навченості при оцінюванні ДМ в ЕГ-1 становить 0,96, в ЕГ-2 – 1, а при оцінюванні ММ – в ЕГ-1 – 0,96, в ЕГ-2 – 1.

5. Аналіз результатів післяекспериментального зрізу рівня сформованості методичних умінь показав, що:

- студенти експериментальних груп продемонстрували високий рівень сформованості вмінь виправляти граматичні помилки (середній коефіцієнт навченості в ЕГ-1 становить 0,92, в ЕГ-2 – 0,85);

- високими виявилися результати рівня сформованості вмінь пояснювати граматичний матеріал за допомогою правила (середній коефіцієнт навченості в ЕГ-1 становить 0,93, в ЕГ-2 – 0,88), за допомогою правила-інструкції (середній коефіцієнт навченості в ЕГ-1 становить 0,96, в ЕГ-2 – 0,86);

- середній коефіцієнт навченості за критерієм “правильність побудови схем, таблиць” в ЕГ-1 становить 0,82, в ЕГ-2 – 0,74;

- позитивними виявилися результати перевірки рівня сформованості вмінь формулювати завдання до вправ. Середній коефіцієнт навченості при формулюванні завдання до вправ в ЕГ-1 становить 0,91, в ЕГ-2 – 0,85;

- всі студенти експериментальних груп продемонстрували вміння розробляти серію вправ. Так, середній коефіцієнт навченості при розробці серії вправ у студентів ЕГ-1 – 0,91, ЕГ-2 – 0,84. Слід відмітити, що вправи, розроблені студентами мають комунікативні, вмотивовані завдання, є соціокультурно спрямованими. Проте студенти допускали незначні граматичні помилки, а у двох студентів ЕГ-1, шістьох студентів ЕГ-2 спостерігається порушення раціональної методичної послідовності вправ;

- достатніми виявилися показники при перевірці вмінь студентів локалізувати граматичні помилки в УМ. Так, середній коефіцієнт навченості в ЕГ-1 становить 0,79, в ЕГ-2 – 0,72.

Отже, проведений аналіз результатів післяекспериментального зрізу рівня сформованості методичних умінь указує на задовільний рівень підготовки студентів, адже середній коефіцієнт навченості за всіма критеріями в ЕГ-1 становить 0,89, в ЕГ-2 – 0,84.

Щоб простежити динаміку розвитку граматичних навичок уживання УС в УМ студентів, соціокультурних умінь та методичних умінь, порівняємо результати другого поточного та післяекспериментального зрівів. Так, УМ студентів експериментальних груп змінилося майже за всіма показниками. В цілому, при оцінюванні граматичних навичок уживання УС в ДМ та соціокультурних умінь за всіма критеріями приріст в ЕГ-1 становить 0,07, в ЕГ-2 – 0,06, у ММ приріст в ЕГ-1 – 0,07, в ЕГ-2 – 0,06. Найбільший приріст спостерігається при оцінюванні УМ студентів за такими критеріями, як “доречність вживання висловлювань, які містять УС”, “соціокультурна змістовність висловлювання”. Певний приріст спостерігається при оцінюванні методичних умінь в обох експериментальних групах. Приріст в ЕГ-1 є більшим, аніж в ЕГ-2, незважаючи на те, що формування методичних умінь у студентів експериментальних груп відбувалося за однією методикою.

На нашу думку, це можна пояснити тим, що рівень сформованості методичних умінь залежить від рівня набутих знань, рівня сформованості мовних навичок та мовленнєвих умінь, які в ЕГ-1 є вищими.

При перевірці рівня сформованості методичних умінь студентів експериментальних груп у післяекспериментальному зрізі нами оцінювалися такі вміння, як вміння локалізувати граматичні помилки в УМ, виправляти граматичні помилки, розробляти серію вправ, тобто ті, яких не було у другому поточному зрізі. Ми вважаємо, що формування зазначених умінь є певним досягненням та приростом, показники якого, на жаль, не можна порівняти з попереднім зрізом.

Таким чином, аналіз результатів експериментального навчання показав, що застосування розробленої системи вправ та завдань для формування ПОАГК в УМ привело до значного приросту показників рівня сформованості вказаної компетенції у студентів експериментальних груп. Спираючись на вищевикладене, можна стверджувати, що результати експериментального навчання підтвердили висунуту гіпотезу, як і те, що запропонована нами система вправ та завдань є ефективною.

Розглянуті у цій статті результати експериментального навчання не вичерпують усіх аспектів проблеми формування ПОАГК майбутніх філологів, адже створена нами система вправ та завдань вимагає її впровадження в інших вищих навчальних закладах, що і є перспективним напрямком подальшого наукового дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

Головач Ю.В. Контроль уровня сформированности профессионально-фонетической компетенции студентов первого курса языкового педагогического вуза (на материале английского языка): Дис... канд. пед. наук: 13.00.02. – К., 1997. – 272 с.

Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям. – К., 1995. – 45 с.

Гурвич П.Б. Теория и практика эксперимента в методике преподавания иностранных языков. – Владимир: Изд-во Владимирского гос. пед. ин-та им. П.И.Лебедева-Полянского, 1980. – 104 с.

Загвязинский В.И., Атаханов Р. Методология и методы психолого-педагогического исследования: Учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. – М.: Издательский центр “Академия”, 2001. – 208 с.

Смирнова Е.А. Профессионально-направленное формирование социокультурной компетенции в процессе подготовки будущих учителей иностранного языка (на материале немецкого языка): Дис... канд. пед. наук: 13.00.02. – М., 2001. – 182 с.

Пинская Е.В. Обучение будущих учителей профессионально-направленной письменной коммуникации на английском языке как втором иностранном: Дис... канд. пед. наук: 13.00.02. – К., 2001. – 252 с.

Програма з англійської мови для університетів/інститутів (п'ятирічний курс навчання): Проект / Колектив авт.: С.Ю.Ніколаєва, М.І.Соловей (керівники), Ю.В.Головач та ін. – Вінниця: Нова книга, 2001. – 245 с.

Самойлюкевич И.В. Методика обучения профессионально направленному говорению на английском языке (III курс языкового педагогического вуза): Дис... канд. пед. наук: 13.00.02. – К., 1990. – 247 с.

Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 528 с.

Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. – 2-е вид., перер. і доп. – К.: Знання-Прес, 2002. – 295 с.

Штульман Э.А. Методический эксперимент в системе методов исследования. – Воронеж: Изд-во Воронежского гос. ун-та, 1976. – 156 с.

Штульман Э.А. Основы эксперимента в методике обучения иностранным языкам. – Воронеж: Изд-во Воронежского гос. ун-та, 1971. – 144 с.

Штульман Э.А. Теоретические основы организации научно-экспериментального методического исследования // Иностранные языки в школе. – 1980. – № 1. – С. 42-47.